

УДК 330.342.146 (045)

І.В. Литовченко

ПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕКОНОМІКИ ЯК СОЦІАЛЬНОГО ІНСТИТУТУ

Національний авіаційний університет

Анотація. У статті здійснюється соціально-філософське дослідження політичних аспектів функціонування економіки як соціального інституту. Показано взаємозв'язки між соціальними інститутами політики та економіки, що є досить складною структурою і потребує всебічного системного аналізу на кожному етапі розвитку суспільства.

Ключові слова: політика, держава, соціальний інститут, економіка, влада, громадянське суспільство, інформаційно-комунікаційні технології.

Вступ

Останніми роками зростає ступінь інституціоналізації економічного, політичного та соціокультурного життя в українському суспільстві, що обумовлює актуальність вивчення взаємозв'язку між різноманітними чинниками і тенденціями, які детермінують зміни в інституційній структурі суспільства. Вплив політичних явищ і процесів на функціонування та зміни інституційної структури стає актуальним предметом вивчення у соціально-філософських дослідженнях сучасного суспільства.

Інституційну підсистему політичної системи суспільства утворюють політичні інститути, що являють собою історично сформовані, нормативно закріплені, організаційно оформлені та регулярно відтворювані моделі відносин і поведінки, пов'язаних із завоюванням політичної влади, здійсненням громадського управління і передбачає участь громадян у цих процесах. У своїй сукупності та взаємозв'язках політичні інститути утворюють політичну організацію суспільства, організаційну основу політичної системи.

Основними завданнями політичних інститутів, як важливих елементів політичної системи, є забезпечення відтворення, стабільності та регулювання політичних відносин та взаємодії, збереження ідентичності політичної спільності, здійснення контролю за соціально-політичною поведінкою в суспільстві, що створює певні засади для розвитку і функціонування інших важливих соціальних інститутів суспільства: економіки, культури, освіти тощо. Політичні інститути є важливим джерелом соціально-економічних і політичних трансформацій, вони сприяють створенню каналів політичної активності, формують альтернативи соціально-економічного і політичного розвитку суспільства.

Аналіз досліджень і публікацій

Політика є надзвичайно важливим механізмом організації життєдіяльності людей, а також цілеспрямованих трансформаційних процесів у суспільстві. Дослідження впливу політичних явищ і процесів на зміни соціальної структури сучасного суспільства в умовах трансформації є важливим напрямком наукових пошуків низки зарубіжних і вітчизняних дослідників у галузі політології, соціології, культурології, серед яких: М. Вебер, П. Бурдьє, Х. Ортега-і-Гассет, А. Тойнбі, С. Хантінгтон, В. Ачкасов, Б. Гризлов, П. Янкевич, М. Урбан, Н. Римашевська, Т. Заславська, Н. Старіков, М. Ругкевич та ін.

Важливо зауважити, що сьогодні у вітчизняній соціально-філософській думці відсутнє цілісне уявлення щодо сутності політичних аспектів у процесах формування і функціонування соціальних інститутів суспільства.

Постановка завдання

Основною метою даної статті є соціально-філософський аналіз політичних аспектів формування і функціонування економіки як соціального інституту.

Основна частина

Виникнення і розвиток політико-правових учень починається в епоху появи великих державних об'єднань в Єгипті, Месопотамії, Індії, Китаї, Греції тощо. Перші уявлення про владу, політику і державу формувались у площині філософії й були однією з ранніх спроб людства визначити сенс свого буття, а також знайти оптимальні форми сумісного існування та взаємодії. Саме у Стародавньому світі створюються перші спеціальні трактати, присвячені аналізу політичної діяльності, зокрема «Закони» і «Держава» Платона та «Політика» Арістотеля. Політична думка з часів Платона та Арістотеля сформувала наукові засади для вивчення політичних інститутів – держави, права, конституції тощо.

Важливий внесок у розвиток науки про політику зробили праці Н.Макіавеллі, Ж.Бодена, Т.Гоббса, Д.Локка, Ж. – Ж. Руссо, Г. Гегеля та інших мислителів. У даному контексті важливо зауважити, що висунута Г. Гегелем ідея інститутів, які формують і утворюють державний лад, як втіленої розумності, що перевершує розумну волю окремого індивіда, дала потужний поштовх і чітку орієнтацію для подальшого вивчення природи, змісту і функцій соціальних, політичних, правових інститутів [1, с. 146-147]. Необхідно відзначити, що важливість політичних вчень Античності та Середніх віків обумовлюється тим, що в них було сформовано засади для розвитку всієї сучасної політичної та соціальної філософії.

Виникнення політики як соціального явища пов'язане з процесами ускладнення соціального життя, що обумовлюється постійним розвитком людських потреб і суспільного розподілу праці. Диференційована структура інтересів і потреб, перш за все за ознаками власності, престижу професії, класовими відмінностями, руйнувала колись міцну єдність первісних суспільств і потребувала розвитку засобів регуляції соціальних взаємовідносин. З розвитком суспільства ускладнюється і трансформується його соціально-політична структура, зростає значущість різних вторинних утворень (політичних сил, течій, рухів і т.д.), що суттєво впливає на соціально-політичне життя суспільства. Такі вторинні утворення можуть справляти вирішальний вплив на політичні позиції первинних утворень, наприклад, нації або класів, що може призвести до зміни в їхній системі ієрархії та пріоритетів, а також ускладнень у соціальній та інституційній структурах суспільства.

Основною метою політики як соціального інституту, на відміну від інших соціальних інститутів, є задоволення не особистих потреб, а загальновищезначаних і групових інтересів, реалізація яких є неможливою без влади держави. Отже, поява і розвиток спеціальних інститутів, що мають можливість забезпечувати та регулювати загальнообов'язкові для всіх форми соціальної поведінки, обумовлюються тим, що задоволення потреб однієї групи, може викликати обмеження інтересів і соціального становища інших верств населення. Взаємодії груп, спільностей набувають політичного характеру тоді, коли стає очевидним, що їхні домагання не можуть бути реалізовані без втручання держави.

Політичний інститут можна визначити як систему закладів і організацій, основною метою яких є організація, регулювання й контроль політичних та інших суспільних відносин за допомогою матеріальних, ідеальних засобів на основі певних норм і правил. Засоби політичних інститутів складають матеріальні, ідеальні й символічні форми управління, що мають соціальну і політичну значимість. Політичні інститути суспільства, як у своїх працях справедливо зауважує М.Баранов, можна розділити на інститути влади (здійснюють державну владу на різному ієрархічному рівні) та інститути участі (структури громадянського суспільства). Сукупність політичних інститутів утворює політичну систему суспільства, що являє собою певну цілісність, органічну взаємодію суб'єктів політики, а також інших елементів політичної дійсності [2, с. 69]. Політичні інститути функціонують у сфері політичних відносин, забезпечують здійснення політичної влади. Вони створюються і функціонують для задоволення політичних потреб та інтересів певних індивідів, груп, спільностей тощо. Стійкість політичних інститутів досягається за рахунок: норм, що визначають характер відносин і взаємодії; санкцій, що перешкоджають відхиленням від встановлених нормативних моделей поведінки; узвичаєння індивідами інституційного порядку, що склався в суспільстві. Політичні інститути змінюються разом зі зміною соціальних структур, з якими вони пов'язані політичними відносинами.

Історія виникнення і розвитку політичних інститутів бере початок з часів зародження перших держав, коли з'являється система призначення на владні посади, а також знакові форми підтримки і регулювання взаємовідносин між людьми.

Наявність і функціонування різноманітних політичних інститутів (держави, політичні партії, організації, об'єднання тощо) певною мірою визначають напрямки розвитку суспільства. Одним із найважливіших політичних соціальних інститутів і носієм політичної влади в суспільстві є держава, що є складним механізмом, який передбачає наявність низки відносно самостійних структур і підструктур. М.Баранов у своїх наукових роботах зауважує, що держава охоплює своєю діяльністю всіх членів суспільства, найбільш повною мірою намагається виражати інтереси всіх соціальних груп і спільностей, формує розгалужений функціональний апарат управління, що регулює різні сфери життєдіяльності. У здійсненні влади державою особливе місце належить законності та правопорядку. Право забез-

печує законну силу політики, що проводиться в державі [2, с.69-70 Баранов]. Інститут держави у сучасному розумінні передбачає функціонування інститутів, характерними ознаками яких є легітимність і законність, наприклад, президентства, уряду, місцевого самоуправління, правоохоронних та судових органів тощо. Сучасна політика інституціоналізації в суспільстві, що ініціюється суб'єктами державної влади, на думку Ю.Агафанова, характеризується загальною амбівалентністю і стратегічною сліпотою інституційного проектування, що сприяє виникненню органічної, структурної й функціональної несумісності соціальних інститутів, кризам соціокультурної трансляції, а також невідповідності соціальних очікувань всередині їх власної системи [3, с.15-17].

Вивчаючи політичні аспекти формування і функціонування соціальних інститутів, важливо звернути увагу на те, що політика тісно пов'язана і у певний спосіб визначає процеси становлення, розвитку та функціонування економічних, культурних, релігійних, освітніх інститутів. Так, наприклад, політика та економіка є тісно взаємопов'язаними і взаємозалежними соціальними інститутами, адже політична система суспільства не може нормально функціонувати, не маючи відповідного економічного забезпечення всіх політичних процесів, що відбуваються в суспільстві. Проте М.Анохін слушно наголошує, що рівень і характер економічної системи будь-якої держави багато в чому визначаються політичними чинниками: формою політичного правління, політичним режимом, характером політичної влади та рівнем її легітимності, станом розвитку громадянського суспільства, складом політичної еліти та ін. [4, с.243]. Одним із найважливіших політичних факторів економічного зростання Г.Тараканов визначає стабільність пануючого у країні політичного режиму.

Варто зауважити, що чим вищою є ця стабільність, тим значнішими є темпи розвитку економіки. Політична нестабільність, навпаки, перешкоджає нормальному розвитку і функціонуванню економіки. Дослідник зазначає, що процеси зміни правлячої еліти також можуть стати одним із чинників розвитку економіки країни. Процеси зміни уряду, що відбуваються в межах конституції, сприяють прискоренню економічного зростання, в той час як насильницька зміна режиму справляє істотно дестимулюючий вплив. Серед основних чинників, що можуть сприяти укріпленню політичної і соціальної стабільності, Г.Тараканов виокремлює демократію, яка справляє позитивний вплив і на економічне зростання в країні. Проаналізувавши низку досліджень, учений зауважує, що існує й протилежна точка зору: при низькому рівні політичної свободи демократизація сприяє економічному зростанню, але при досягненні середнього рівня політичних свобод вона починає перешкоджати розвитку економіки. У підсумку вплив досліджуваної змінної на зростання є слабким негативним [5]. Тобто політичні інститути, які сприяють розвитку політичної конкуренції, демократичної підзвітності, системи стримувань і противаг, можуть позитивно позначитися на економічному розвитку в довгостроковій перспективі. У короткостроковий період цей зв'язок є дещо суперечливим.

Важливо звернути увагу на те, що хоча політична і економічна сфери життєдіяльності суспільства розвиваються за внутрішньо притаманними їм тенденціями і закономірностями, політику і економіку неможливо розглядати окремо одну від одної; політична й економічна системи суспільства взаємопов'язані і взаємозалежні, а ці зв'язки і взаємозалежності є універсальним явищем, характерним для всіх державних і міждержавних утворень протягом всієї історії розвитку людства. При цьому М.Анохін у своїх наукових роботах відмічає, що вплив політики на економічне життя суспільства зростає разом із усезростаючими масштабами економічної сфери, ускладненням і поглибленням економічних відносин. Особливого значення ця проблема набуває в періоди трансформаційних змін суспільних відносин, інституційної структури, традицій, цінностей, уявлень у суспільстві [4, с. 243]. Отже, взаємозв'язки між соціальними інститутами політики та економіки є досить складною структурою і потребують всебічного системного аналізу на кожному етапі розвитку суспільства й, відповідно, держави. Кожен період історії має свої специфічні особливості, що обумовлюють виникнення тенденції взаємодії цих двох важливих сфер суспільного життя. Особливого загострення ці відносини набувають у період зміни епох, і, як наслідок – функціонування всіх систем і сфер суспільного життя. На перехідних етапах розвитку суспільства, які часто можуть супроводжуватися революціями і формуванням нових інститутів влади з відповідною структурою і законами, як правило, зароджуються нові системи цінностей, звичаїв, традицій, норм, правил тощо.

Політичні аспекти функціонування економіки як соціального інституту можна показати, ґрунтуючись на дослідженнях М.Анохіна щодо визначення впливу політики на економічне життя суспільства: розвиток економічної системи є неможливим без державної підтримки і регулювання; ринкова економіка сприяє появі нових форм отримання прибутку на шкоду розвитку економічної системи в цілому і окремих її частин (для попередження подібних явищ особливо важливою і актуальною стає відповідна державна політика, державне регулювання ринкової економіки); державне втручання є особливо необхідним у розподілі життєво важливих ресурсів з урахуванням потреб та інтересів усіх соціальних верств суспільства (виконання цього завдання стає постійною функцією політичної системи суспільства); державна політика виконує важливу роль у процесі попередження або послаблення кризових ситуацій в економіці країни; об'єктивна необхідність державної участі в розвитку та регулюванні економічної системи суспільства обумовлена виникненням і розвитком громадянського суспільства, що існує автономно, але у взаємозалежності з державою (в результаті держава через громадянське суспільство вступає у відносини з численними організаціями економічної сфери) [4, с. 244]. Отже, держава як політичний інститут має можливість впливати на розвиток і функціонування економічних інститутів суспільства, регулювати економічні відносини, сприяти розвитку економічної системи тощо.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства процес переходу до ринкової економіки позначився на соціальній політиці держави. Нові форми власності, що виникли внаслідок розвитку ринкових відносин, створили нові економічні характеристики політичного процесу; трансформація еліт обумовила зміни в соціально-класовій структурі, що створило підґрунтя для більш жорсткої диференціації суспільства. В умовах демократизації і гласності для нормального розвитку політичної системи, а також забезпечення її впливу на функціонування соціальних інститутів, важливо враховувати стан і спрямованість громадської думки. Враховуючи високу оцінку громадської думки, її значення в політичному і соціально-економічному житті, не можна не сказати про те, що вона може суттєво відставати від динаміки подій, запізнюватися з реакцією, виявленням і оцінкою певних процесів і необхідних рішень, особливо в зв'язку з відсутністю або недостатком інформації. Політична дійсність сучасних суспільств багато в чому залежить від розвитку і функціонування інформаційно-комунікаційних технологій, а також їхньої здатності максимально ефективно використовувати ці технології в політичній діяльності та вирішувати з їхньою допомогою певні завдання політичного, економічного, соціокультурного змісту.

Використання інформаційно-комунікаційних технологій у політиці має важливе значення: по-перше, вони виступають механізмом пропаганди певних політичних поглядів, ідей, концепцій; по-друге, впливають на формування громадської думки; по-третє, створюють свій власний простір, тобто унікальне середовище переважно мережевої комунікації. Досліджуючи роль інформаційно-комунікаційних технологій у процесах інституціалізації суспільного життя П.Малуєв, зауважує, що їхній розвиток призводить до появи нових неформальних (звичаїв, традицій) і неформальних норм, правил, традицій, цінностей, моделей поведінки у сфері функціонування інститутів громадянського суспільства. Дослідник зазначає, що при цьому роль державної інформаційної політики в процесі формування і функціонування соціальних інститутів є досить значною. Адже завдяки прийняттю різноманітних нормативних актів, законодавчому забезпеченню державна інформаційна політика має реальні можливості ініціювати формування різних інститутів громадянського суспільства [6, с. 110]. Державна інформаційна політика може виступати потужним механізмом підтримки та регулювання інститутів економіки відповідно умовам і вимогам сучасного суспільства з метою підвищення рівня економічного зростання країни та сприяння задоволенню потреб членів суспільства.

Висновок

Політика є досить складною сферою людських дій та взаємовідносин, важливим завданням якої є управління суспільством з урахуванням потреб та інтересів різноманітних соціальних суб'єктів. У центрі розуміння політики як соціального феномену є влада та процес управління в суспільстві. Механізм політичної влади визначається характером функціонування політичних інститутів, а також використовуваних ними засобів і методів. Отже, політика

– це один із найголовніших соціальних інститутів на сучасному етапі розвитку суспільства. Вона є організованою та цілеспрямованою діяльністю соціальних суб'єктів, що передбачає узгодженість їхніх інтересів, встановлення і регулювання соціальних зв'язків та взаємовідносин між ними. Функціонування політики як соціального інституту пов'язане з завоюваннями, здійсненням та розподілом влади, забезпеченням стабільної та ефективної діяльності суспільства.

Важливою умовою політичного курсу керівництва країни є проведення урядом економічної політики, від якої значною мірою залежать напрямки і темпи зростання економіки держави. При цьому в якості основних політичних аспектів економічного зростання можна виокремити: об'єм державних витрат, стабільність політичного режиму, його демократичність, рівень і масштаби корупції в державному апараті, залежність від міжнародної допомоги, наявність у державі офіційної релігії, характер політичної влади та рівень її легітимності, стан розвитку громадянського суспільства тощо.

И.В. Литовченко

ПОЛИТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ЭКОНОМИКИ КАК СОЦИАЛЬНОГО ИНСТИТУТА

В статье осуществляется социально-философское исследование политических аспектов функционирования экономики как социального института. Показано взаимосвязи между социальными институтами политики и экономики, что представляет собой довольно сложную структуру и требует всестороннего системного анализа на каждом этапе развития общества.

Ключевые слова: политика, государство, социальный институт, экономика, власть, гражданское общество, информационно-коммуникационные технологии.

I. Lytovchenko

POLITICAL ASPECTS OF FUNCTIONING OF ECONOMY AS A SOCIAL INSTITUTION

The article carried the socio-philosophical study of the political aspects of the functioning of the economy as a social institution. Showing the relationship among social institutions, politics and economy, that is a rather complicated structure and requires a comprehensive system analysis at each stage of development of society.

Keywords: politics, government, social institutions, the economy, the government, civil society, information and communication technologies.

УДК 141.131 (477) (091) (045)

О.А. Матюхіна

С.Б. КРИМСЬКИЙ ПРО СОФІЙНІСТЬ ФІЛОСОФІЇ Г.С. СКОВОРОДИ

Національний авіаційний університет

Анотація. У статті на основі філософської концепції С.Б. Кримського, розглядається софійність філософії Г.С. Сковороди як результат розвитку української філософії.

Ключові слова: Г.С. Сковорода, С.Б. Кримський, софійність, людина, духовність, свобода.

Вступ

Сучасний світ розвивається переважно в суто матеріальному напрямку. Стрімкий науково-технічний прогрес озброїв людство могутніми, небаченими досі технічними засобами пізнання, збереження, поширення інформації, комунікації, пересування. В той же час він породив небачені досі проблеми – глобальні проблеми сучасності, без вирішення яких подальший розвиток людства і навіть його існування опиняється під знаком запитання. Вже з минулого століття філософи наголошують на небезпеці суто матеріально-технічного розвитку цивілізації. Науково-технічні досягнення не стільки

Список літератури

1. Патрушев С.В. Институционализм в политической науке: этапы, течения, идеи, проблемы / С.В. Патрушев // Политическая наука. – 2001. – № 2. – С. 146-186.

2. Баранов Н.А. Институционализация в России: особенности национальной модели // Политическая экспертиза: ПОЛИТЭКС. -2007. – Том 3. – № 4. – С. 69-87.

3. Агафанов Ю.А. Противоречия экономического порядка как угроза создания гражданского общества в России: материалы всероссийской науч. – практ. конф. «Современное российское общество: проблемы безопасности, преступности, терроризма». – Краснодар: Краснодарская академия МВД России. – 2005. – С.15-17.

4. Анохин М.Г. Политика и экономическая жизнь общества / М.Г.Анохин // Известия Тульского государственного университета. Гуманитарные науки. – 2012. – № 2. – с. 242-251.

5. Тараканов Г. И. Особенности влияния политических и географических факторов на экономический рост. / Г.И.Тараканов // Евразийский международный научно-аналитический журнал. Проблемы современной экономики. - 2007. -№ 4 (24). – Режим доступа: URL: <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=1631>.

6. Малугев П. А. Факторы влияния государственной информационной политики на формирование институтов гражданского общества в современной России. / П.А.Малугев // Известия Саратовского университета. Серия Социология. Политология. – 2012. – № 1. – с. 107-110.

сприяють розвитку людства, скільки служать засобами утвердження безмежного споживацтва як етапону, поширення масової культури замість цінностей культури загальнолюдської. Але сучасне суспільство далеко не завжди може помітити, осмислити загрозливий процес дегуманізації, оречовлення людини, втрати перспективи. Для сучасності, як відмічав С.Б.Кримський, стає характерною підміна духовності псевдодуховністю. Людина з хибною духовністю або псевдодуховністю втрачає шкалу цінностей, бачення перспективи власного і суспільного буття. Людина відстає від власних творинь. Псевдодуховність не дозволяє людині мислити на